

Laurana). Njegova je etnička pripadnost utvrđena u dokumentima urbinskoga dvora gdje se naziva »Schiavone«. Osnovnu naobrazbu stječe vjerojatno u očevoj radionici, a umjetničko saznanje razvija uz utjecaj Jurja Dalmatinca, s kojim je njegov otac kraće vrijeme surađivao u gradnji šibenske katedrale. Na temelju svjedočanstva B. Baldija, biografa urbinskoga dvora, da je V. radio za napuljskoga kralja kao i morfološke analize, postavljena je hipoteza (A. Venturi) da je, uz dokazano pretežno djelovanje F. Vranjanina kao skulptora, Lucijan bio nosilac arhit. koncepcije portala-slavloluka na Castel Nuovu u Napulju (1450–55), po uzoru na slavloluk Sergijevaca u Puli i Zlatna vrata Dioklecijanove palače u Splitu. Na osnovi sličnosti s napuljskim portalom i opusom pripisan mu je (P. Paoletti) i portal Arsenala u Veneciji, sagrađen oko 1460. Prvi nađeni dokumenti o njegovu radu pisani su 1465, te se iz njih saznaje da radi za dvor Gonzaga u Mantovi i dvor Sforza u Pesaru; arkada u dvorištu mantovanskoga kastela San Giorgio i pročelje Vojvodske palače u Pesaru pokazuju bitna obilježja njegove arhitekture. Prema dokumentima iz 1466. moguće je zaključiti da je godinu ili nekoliko godina prije načinio model i započeo gradnju Vojvodske palače u Urbinu za istaknuta humanističkoga državnika i mecena Federica di Montefeltra. U njegovoj službi V. gradi i palaču u Gubbio, a svojim razvijenim renesansnim stilom daje pečat bogatoj graditeljskoj djelatnosti Montefeltrova vojvodstva (palače u Fossombroneu i Urbaniji, kuće Luminati, Passionei i Pasqualini u Urbinu, palača Letimi u Riminiju, fortifikacije i dr.). Prema blagajničkim se knjigama nalazi 1472–74. u Napulju, a 1474. započinje graditi tvrđavu Costanza u Pesaru za obitelj Sforza. Istodobno radi i za dvor Rovere, kojemu gradi kaštel i most kaštela u Senigalliji. Umiru u Pesaru 1479, nazivajući se sada, po mjestu boravka i svojem najvažnijem djelu, *Lutiano da Urbino*. — Prema B. Baldiju, V. je naslikao i nekoliko slika s gradskim urbinskim vedutama konstruiranim u racionalnoj perspektivi, na kojima je napisao svoje ime i neki tekst hrv. pismom i jezikom, a C. Budinić vjeruje da je na jednoj od tih slika našao skupinu slova Vranja i brojku 147..., za koje smatra da su ostatak imena Dellaurana i godine nastanka slike (1470–79). Prema toj atribuciji veći broj autora pripisuje Vranjaninu i slike idealnih renesansnih gradova što se nalaze u galerijama u Baltimoreu i Berlinu.

Vranjaninov opus nastaje neposredno nakon F. Brunelleschija i usporedo s teoretskim i praktičnim djelovanjem L. B. Albertija, te čini onu nužnu sponu što vodi od rane do razvijene visoke renesanse. U svojem najvažnijem djelu, Vojvodskoj palači u Urbinu, pretvara jednostavnu pravokutnu shemu firentinskih palača u složeni prostorni i funkcionalni organizam »grada u obliku palače« (B. Castiglione), pa time naviješta buduću razvoj te vrste arhitekture. Na dvorišnome pročelju iste palače, klasičnom arkadom u prizemlju te u gornjem katu pilastrima i trabeacijama formiranim poljima u koja su umetnuti klasično oblikovani prozori, stvara primjer renesansnoga oblikovanja pročelja. V. obnavlja i klas. modularnu koordinaciju s kojom stvara stroge proporcionalne zakonitosti svojih pročelja. Slikama idealnoga renesansnoga grada u obliku prostranih trgova, pravokutna rastera ulica i renesansno oblikovanih hramova i palača stvara prvu viziju novovjekovnoga grada i malu antologiju tipova pročelja koja se jasno prepoznaju u djelima kasnijih renesansnih arhitekata. Tijekom gradnje Montefeltrove palače u Urbinu formiraju se Bramante i Raffaello, tako da je u njihovim djelima (trijem pokraj crkve Sant' Ambrogio u Milanu, Cortile S. Damaso u Rimu, klaustr samostana Santa Maria della Pace u Rimu, prostor Raffaellovih slika) te u djelima njihovih sljedbenika (A. Sangallo, G. Romano) vidljiv Vranjaninov arhit. i slikarski utjecaj. Vranjaninov doprinos razvoju renesansne arhitekture nije ništa manji od Bramanteova.

LIT.: I. Kukuljević, Lucijan Martinov Vranjanin, Zagreb 1886. — F. Reber, Luciano da Laurana, der Begründer der Hochrenaissance-Architektur, Sitzungsberichte der philosoph.-philolog. und histor. Classe der K. B. Akademie der Wissenschaften zu München, VI, 1889. — C. Budinić, Un quadro di Luciano Dellaurana, Firenze 1902. — Isti, Il Palazzo Ducale d'Urbino, Trieste 1904. — A. Colasanti, Luciano Laurana, Roma 1922. — F. Kimball, Luciano Laurana and the »High Renaissance«, The Art Bulletin, 1927, 10. — P. Rotondi, Il Palazzo Ducale di Urbino, I–II, Urbino 1953. — M. Polichetti, Il Palazzo di Federico da Montefeltro, Urbino 1985. — A. Mutnjaković, Vojvodska palača u Urbinu (The Ducal Palace of Urbino), Zagreb 1992. A. Mut.

VRANJIC, gradić kraj Splita, na poluotočiću (nekada otočiću) u Kaštelanskom zaljevu. Najstariji prapov. nalazi potječu iz željeznoga doba, a nađeni su i ostaci megalitskih zidina. U rim. je doba pripadao administrativnoj upravi Salone. U močvarnom dijelu ušća rijeke Jadro na vranjičkoj strani otkriveni su lučki objekti. Na lok. *Crikvine* bilo je ant. i ranokršč.

groblje s ranokršč. bazilikom (uništeno). Mnogobrojni ulomci arhit. dijelova i nadgrobni natpisi uzidani su u vranjičke kuće ili pohranjeni u Arheološkome muzeju u Splitu. V. se prvi put spominje 950. kao *Durana* u ispravi kralja Krešimira I. U ranome sr. vijeku posjed hrv. knezova i kraljeva, potom, zajedno s kulom i palačom, posjed splitskoga nadbiskupa. U više navrata uništavan i obnavljan.

Župna crkva Sv. *Martina* (obnavljana u XVIII. i XIX. st.) oslikana je 1928. freskama J. Kljakovića (uz pomoć V. Paraća i K. Hegedušića) s biblijskim i ribarskim temama u lokalnom ozračju. U crkvi se nalaze kasno-barokni oltar Gospe od zdravlja, slika Sv. Spiridona, svijećnjak iz 1784. te votivni darovi. Slikovito ribarsko naselje nekad u jedinstvenom prirodnom okolišu, ugroženo je u novije doba gradnjom okolnih tvornica (od 1970. pod zaštitom).

LIT.: F. Bulić, Notizie storiche sul villaggio Vranjic vicino Salona, Bullettino ASD, 1913, 36. — F. Oreb, Prilog zaštiti kulturne baštine u Vranjicu, Kulturna baština, 1976, 5–6. — F. Oreb i B. Kirigin, Lučki objekt u Saloni. Primjer gradnje na stupovima, u knjizi: Materijali, tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru, Zagreb 1980. — I. Babić, Prostor između Trogira i Splita, Trogir 1984. — D. Keckemet i I. Javorčić, Vranjic kroz vjekove, Split 1984. D. Kt.

VRAPČE, predio Z dijela Zagreba. Tu je nađeno pet grobova sa žarama u kamenom sanduku (←XIII. do ←XI. st.). U rim. kamenolomu nađen je Silvanov žrtvenik. — Župna crkva Sv. *Barbare* barokna je građevina (1700–04) sa zvonikom uz glavno pročelje te zidanom obrambenom ogradom. U crkvi je barokna oprema: pet oltara od kojih su tri rano-baroknoga tipa iz zagrebačke radionice I. Komersteina, s ukrasom akantova lišća, otprilike iz 1703 (gl. oltar s grbom I. Znike), kip Sv. *Barbare*, kandelabrovi (1771), piksida (1633), lijepe kamene škropionice. Na tornju je stari sat.

LIT.: J. Barle, Zagrebački arcidijakonati do g. 1642, Zagreb 1903, str. 84–85. — J. Klemenc, Archäologische Karte, Blatt Zagreb, Beograd 1938, str. 93–96. — I. Degmedžić, Sadržaj antihkih kamenih spomenika nađenih u Zagrebu i okolici, Iz starog i novog Zagreba, I, Zagreb 1957, str. 104. — K. Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Zadar 1973. — Lj. Gašparović, O aktivnosti Ivana Komersteina u Hrvatskoj, Peristil, 1975–76, 18–19. — Horvat–Matejčić–Priatelj, Barok. A. Ht.

VRATAR, grad (danas *Gradina*) kraj Ploča, iznad klanca kojim je prolazio put iz Vrgorca za Metković. Spominje se prvi put 1434. kao posjed Radivojevića; poslije je u rukama hercega Stjepana i njegova sina Vladislava. Sasvim je razrušen.

VRATNIK, prijevoj i planinsko naselje nad Senjom. I od naselja na brdu Goljak ostaci su naselja Japoda (Monetia?). U polju, oko crkve Sv. Mihovila (iz XVIII. st.) bila je rim. postaja; tu se nalazio i mitrej. S Vratnika potječe jedna rim. ara. Uz cestu u zaseoku Majorija nalazi se klasiistička česma (1837) s trojezičnim natpisom. Poviše nje je mauzolej M. Ožegovića Barlaševačkoga (1839), kružna tlocrta, a iza njega u špilji u obliku sarkofaga izveden nadgrobni spomenik graditelju velebitskih cesta K. Knežiću (1848).

LIT.: S. Szavits-Nossan, Stoppedesetogodišnjica rođenja Josipa Kajetana Knežića, Tehnički list, 1936, 19–20, str. 308–310. — K. Patsch, Lika u rimsko doba, Gospić 1989 (prijevod izvornika). R.

VRBANIĆ, Vido, arhitekt i urbanist (Karlovac, 5. XII. 1910). Diplomirao arhitekturu na Tehničkome fakultetu u Zagrebu 1935. Radio kod S. Kliske (izgradnja bolnice Rebro u Zagrebu). God. 1938–47. bio je profesor na Srednjoj tehničkoj školi u Zagrebu. Radio u Beogradu (1948–54) i Leskovcu (1954–59), a 1960–71. djeluje u Zagrebu. Projektirao je upravne, školske i stambene zgrade u Zagrebu, Splitu, Beogradu i Leskovcu. Radio na generalnom urbanističkom planu Beograda i Novoga Beograda te izveo Univerzitetski grad (1948) i stambeni blok u Novom Beogradu (1949); radio na urbanističkim studijama Donjega grada u Zagrebu (općina Centar, podsljemenska zona izgradnje, kolodvorski kompleks, južni Zagreb). Sudjelovao na više natječaja prije II. svj. r.: Obrtna i zanatska škola u Zagrebu (1935, s N. Despotom), Banovinska palača u Splitu (I. nagrada 1936–37, s V. Turinom), Uprava državnoga monopola (II. nagrada), palača »Albanija« (1938) i Ministarstvo građevina (1938) u Beogradu. T. Pl.

VRBANJ, selo na otoku Hvaru. Ostaci ladanjske vile i fragmenti natpisa na lok. Carevac, zidovi i arhit. ukrasni dijelovi na Podhumu, grobovi na Zahumu u Vrbanskom polju te dva tjeska za ulje dokaz su života u rim. doba. — Pod današnjim se imenom selo spominje u dokumentima od